

A trónörökös

Első fejezet: **Bizonytalan örökség**

A birodalom, melybe beleszületett – és amelynek kormányzására édesapja nemsokára kényszerült – érezte, hogy napjai meg vannak számlálva. De azt senki, még az udvar kevéssé számú bölcs tanácsadója sem sejtette, hány nap még az élet. A legkevesbé pedig arról lehetett fogalmuk, milyen szörnyű lesz az a vég. Így aztán – minden baljós előjel dacára – el lehetett nyomni, sőt fojtani a félelmet a valóság elől illúzióba menekülve. Valójában néhány entellektüel – aki csoportokba tömörülve magára vállalta a lázadás és a változás felelősségét – öregségében a monarchiára mint a stabilitás és a béke szigetére gondolhatott vissza.

Jó példa Robert Musil, aki nem csak az osztrák regényírók legnagyobbika, hanem a 20. század világirodalmának is egyik legjelentősebbje. A harmincas évek elején Svájcban kezdte el írni hatalmas remekművét, A tulajdonságok nélküli embert (angolul egyenesen *The Man without Qualities* címen jelent meg). Megalkotta a „Kakánia” nevű monarchiát – egy olyan szójátékkal, amely azt a lehetőséget használja ki, hogy a „k.u.k.” kezdőbetűket együtt vagy egymástól elválasztva is lehet használni – aszerint, hogy a soknemzetiségű állam melyik részére vonatkoztatjuk. Tekintélyrombolónak tűnhet a cím; mégsem kerülheti el figyelmünket, milyen rokonszenvvel és elismeréssel ír Musil tizenegy nemzetiséget egyesítő hazájáról: arról a hazáról, amely ekkorra már apró Osztrák Köztársasággá zsugorodott. Valójában Musil fiktív Kakániája, amely emlékezetében a való-

di birodalom mintegy reinkarnációjának tűnik, a nyugati világ civilizált életmodelljeként jelenik meg:

„Ott [...] is volt tempó, de nem túl nagy tempó. [...] Természetesen ezeken az utakon is gördült automobil; de nem túl sok automobil! Készültek errefelé is a levegő meghódítására, de nem túl nagy igyekezettel. Innen is indultak hajók Dél-Amerikába, Kelet-Ázsiába; de nem túlságosan gyakran. Nem élt itt gazdasági nagyhatalom és becsvágy; hiszen itt volt helyben Európa szíve, a régi nagy világtengelyek metszéspontja; gyarmatok? tengerentúl? kipróbálatlan dolgok, idegen csengésű szavak. Nem hiányzott a luxus; de közel sem volt olyan túlfinomult, mint a franciáké. Dívott a sport is; de nem olyan megszállottan, mint az angoloknál. Irdatlan pénzüsszegeket ölték a hadseregbe; mégis épp csak annyit, hogy biztosan megőrizték második leggyengébb nagyhatalmi helyzetüket.”

A monarchia belpolitikai zűrzavaraira visszatekintve még élesebb a kirohanás:

„Volt parlament is, ám oly rendkívüli mértékben élt szabadságaival, hogy többnyire árva tartották; volt azonban szükség-állapot-törvény, melynek segítségével jól megvoltak parlament nélkül; mégis, valahányszor már az abszolutizmusnak tapsoltak mindenenk, a Korona elrendelte, hogy újra vissza kell térni az alkotmányos kormányzáshoz. Ilyesmi gyakran előfordult ebben az államban; s akkor még nem is szóltunk a nemzetiségi harcokról, melyek joggal keltették fel Európa kíváncsiságát, és ma egészen hamis megvilágításban bukkannak fel. Hevességük olyan hihetetlennek bizonyult, hogy többször megakadt s leállt miattuk az államgépezet, viszont a közbeeső időszakokban és a kényszerszünetek alatt a felek legremekebbül kijöttek egymással, s mindenki úgy tett, mintha mi sem történt volna. És valóban nem is történt semmi.

A többi nem polemizáló szerző is ugyanilyen barátságos ítéletet mondott utólag. Stefan Zweig osztrák regényíró, aki jóval ismertebb Musilnál (bár nagyságát tekintve csak a válláig ér), a 20. század első éveire <20> mint a biztonság aranykorára s a monarchiára mint „ennek az állandóságnak legfontosabb biztosítékára” tekintett vissza. A korhadás érzetének dacára a kor kedvelt jelszaváról van itt szó, a „pepecseljünk tovább”-ról, ami mindig is osztrák specialitásnak számított. Miért nem maradhattott fenn még egy kissé tovább, netán az idők végezetéig az a Habsburg-dinasztia, amely hetedfél százados uralma alatt maga is gyakran alkalmazta ezt a taktikát?

Az az érzés, hogy az időt nem lehet legyőzni egyszerűen azaz, hogy senki nem vesz tudomást róla, viszont legalább egy ideig még el lehet így éldegélni, a legfelsőbb úr, Ferenc József körül teljesedett ki. A századforduló évében már majd' 52 esztendeje ült a trónon, tovább, mint 49 millió alattvalójának várható átlagos életkora. A nemzeti viszályok elhaltak a trón lépcsője előtt és vagy kompromisszummal, vagy engedményekkel megoldódtak. Ha Musil azt állította, hogy ebben a káoszban soha semmi, ami igaz, nem volt lényeges, akkor e tekintetben tényleg igazat állított: a kakaskodók többségének csak nagyobb tekintély és a kiváltságok voltak a birodalomban fontosak. A közelgő véget csak az akadékoskodók látták; egyetlen kivétellel soha senki nem képzelte életét a birodalmon kívül. Még azok a magyarok is, akik 1867-ben teljes belpolitikai autonómiát szereztek, felismerték, hogy a két világ jobbika az övék: van saját kormányuk a budapesti parlamentben, s egyenrangú partnerek az attól fogva osztrák-magyar kettős monarchiának nevezett államban. Ezáltal egyszerre voltak egy európai nagyhatalom polgárai az ezzel járó tekintéllyel és védettséggel együtt, ugyanakkor élvezték azt a szabadságot, hogy saját államügyeiknek élhettek, mintha Magyarország valóban önálló